

Bob, fižol, grah, grašica, leča, cizara, kakor vsako drugo stročevje, ima zlasti veliko vlečca in po primeri malo tolše v sebi. Vse stročevje je zavoljo tega tako redivno, ker ima toliko vlečca v sebi; toraj dajajo take jedila ljudem in živini, kateri morajo težko delati, moč in terpež, če jih v pravi primeri z drugimi živeži uživajo. Res škoda je, da je krompir preveč spodrinil bob in cičarko, katerih so nekdanje ljudje toliko povžili, in zdravi in močni bili.

V mnogih krajih dajejo tudi germiči in drevesa ljudem poglavitni živež, kakor na pr. sagova palma, banana, datelj, figa, krušno drevo, rožiči itd.

Med sladkim sadjem stoji totelj v prvi versti. V izhodnih deželah — pravi Martens — dateljno drevo od nekdaj slovi kot dobrotnik človeštva; dateljno drevo daje edini živež pastirskim ljudstvom v pušavi, in po pravici se imenuje totelj „kruh pušavski“. V nekterih krajih se večina ljudstva živi leto in dan skozi 9 mescov skoraj edino s tem sadom.

Figa (smokva), ktera je, kakor Magnos pravi, prva k npravnemu življenju pot pokazala, ima kakor datelj, popolnoma suha, skoraj toliko redivne moči v sebi kakor rajž; frišna pa, kakor se navadno prodaja, preseže s svojo redivnostjo enako težo pšeničnega kruha, ker ima 27 odstotkov močca in cukra več v sebi.

Izmed družih močnatih sadežev omenimo le samo še krušno drevo. To je kaj lepo drevo; v izhodni Indii raste; ima veliko in krasno perje in obilo velikega murbenim jagodom nekako podobnega sadja. Ta sad zavijajo v izhodni Indii v perje in ga pečejo med razbeljenim kamnjem. Zlo takega okusa je kakor pšenični kruh. Krušno drevo je tako rodovitno, da se more človek s sadjem treh dreves 8 mescov živiti. „Kdor je 10 krušnih drevés vsadil — piše kapitan Cook — je popolnoma spolnil dolžnosti do svoje rodovine in do svojih naslednikov“. —

V sadji so vsi redivni snovi, samo zavoljo obile vode so bolj redki. Skušnja uči, da zdrav želodec sadje lahko prebavlja ali prekuha. (Dal. sl.)

Jezikoslovne reči.

o legi in pomenu imena rimsko-slovenske mansie „Ragando — Ragindo“.

Spisal D. Terstenjak.

Na Pajtingerjevi tabli se najde med Celejo in Petovom postaja Ragando, in sicer od Celeje XVIII. M. P., to je: 18.000 koračajeve. V hierosolimitanskem potopisu stoji ta mansio pred „Mutatio Pultavia v obliki: Ragindone.

Gosp. R. Knabelnu je ugodilo odločiti kraje, skoz ktere je deržala rimska cesta v Ptuj in sicer skoz: Vojnik, Frankolovo, Vertepe, Tesno, Rove, Belipotok čez Križno goro, Sreče, Vezino, sv. Barbaro, Malaherno, Dobravo — prek čez Stražki kogelj, Vegovec, Gladomes, sv. Česlava, gornjo Ložnico, Foršt, slovenjo Bistrice proti Pultskavi — stari Pultavi, in od ondod — čez široko ptujsko polje skoro ravno po tisti potezi, po kateri sedaj se vleče iz Pragarskega železnega kolomaja v Ptuj. ¹⁾

Po milijnem naznanilu je „Mansio Ragando“ ravno tam stala, kjer sedaj stoji ves Malaherna, četvert ure pod farno cerkevjo čadramsko.

Ne samo tukaj so sledovi viditi stare rimske ceste, temoč tudi prebivavci te okolice pripovedujejo, da je tukaj v starih časih stalo „belo mesto“. Tudi druge starine izkopajo na njivah malahernskih, kakor tudi v bližini te vasi so našli kamen z napisom: INGIINVS ASSEDOMARI FILIVS ²⁾, kateri je sedaj vzdignjen v steno čadramske cerkve.

¹⁾ Glej moje izvestje v „Novicah“ 1856, str. 284. ²⁾ Imeni Ingin in Asedomar sem razložil v članku: „Ueber den Gott Jar-mogius“ v „Mittheil. des hist. Vereins für Krain“. Znano je, da se

To lego sem sam večkrat pregledal, in ko sem po imenu vesi Malaherne popraševal mi star možak, kmet Štolar pové sledeče:

„Nekdaj je skoz našo ves deržala stara cesta prek čez stermi kogelj sv. Barbare in prek čez stermiši še kogelj stražki. Na obe visočine se je težko peljalo. Mogli so konje „herniti“. Ko ga poprašam, kaj „herniti“ pomenja, mi odgovori: „S špicastim bodalom štohati“. Tukaj so bili „hernjači“, in zato ime vasi Herna. Večja stran tega sela je bila pogorela v starih časih, in ni se več sozidala, le manja je ostala zato: „Mala herna“.

Tako kmet Štolar. ¹⁾

V najstarejših cerkvenih bukvah čadramskih se ves še zmirom glasi Malaherna; sedaj se še le piše v službenem jeziku Malahorn.

V mali Herni so toraj konje „hernili“, in po etimologičnem pretresu resnično pomenja herniti to, kar zbadati, kalati.

V serbsčini najdemo kerniti, diffindere, kernja, die Scheide na Pohorji: kernjača, sekira, s katero kole špičijo.

Glasnik *k* tukaj slabijo v *h*, na primer: hobila, namesto kobila, hmalu, namesto kmalu, houm, namesto kouw = culmen itd. Tako tudi Herna za Kerna.

Kar Herna pomenja, to tudi Ragando — Ragindo, Ragundo. Thema *rag* izrazuje pomenšpicastega, zato: ražen Spiess, Stachel, stimulus. Stareja oblika je Ragen, Ragin, v kateri še glasnik *g* ni prelazil v *š*, primeri: Rugevit, Tergešte, gerlo in žerlo, iz korenike ger. Iz *rag* je slovenska beseda ragist, der spitziige Eiszapfen. ²⁾

Kakor v nemščini nahajamo: Stachel in anstacheln, od stechen, v latinščini: instigare, sorodno z gerško σπύζω, stechen, tako iz *rag* — ragiti, anstacheln. Po Nesselmanu ³⁾ tudi v sorodni litevščini se rablja beseda ragas, stimulus, aculeus, raginti v pomenu: ermuntern, in „arklius raginti“ v pomenu: konje herniti, equos instigare, Pferde anstacheln, „equos aculeo (ragom) pungere“. Znamenita zares je ta okolščina, da tukaj še je več kmetov z imeni Ragoršek. Brez dvombe so njihovi prededovi enkrat v Ragindi — Herni konje hernili — ragili, stimulo, aculeo pungebant. Kako se je glasila slovenska oblika, ktero je Latin v lokativu imenoval Ragandone, Ragindone?

Čeravno imamo slovenske imena na da, primeri: Kuranda, Mekinda, Mešinda*), vendar ne terdim, da bi Raganda, Raginda bila nominativna oblika.

Latin je mogel končnico *o* čuti, drugači bi ne sklanjal imena, kakor svoje besede: albedo, dulcedo itd. Slovenska oblika se je toraj glasila Ragandovo ali Ragindovo, primeri topišne imena: Belovo, Milevo, Krakovo itd. Tudi se je utegnula postaja zvati: Ragandino, Ragindino ⁴⁾, scilicet selo, mesto. Rimljani so si prizadevali ptujim imenom, kolikor je mogoče bilo, latinsko lice dati; napravili so toraj, da barem nominativno obliko domačega poznamovanja ohranijo (ker nominativne oblike na *ovo* in *no* latinščina nima), obliko Ragando, Ragindo, in so ime sklanjali po konsonantični deklinaciji, kakor imena na *do*, in zato lokativni padež ima Ragandone, Rogindone.

je Ingo zval koroškoslovensk vojvoda. Ingoliči pa še sedaj živijo v čadramski fari in po Pohorji.

¹⁾ Primeri dopis iz Konjic gosp. Pohorskega v „Novicah“ 1857 str. 128. ²⁾ Suffiks ist najdes tudi v cerkvenoslov. rječist, verbosus, polist, planosus, persist, latum pectus habens. ³⁾ Nesselman Lex. sub voce „raginu“.

*) S suffiksom anda, inda se ujemata sedajna oda, uda in eda; primeri sanskr. Kalindi, slov. Koleda, Mekinda stanuje na Notranjskem v cerkniški fari, Kuranda in Mešinda sta Čeha.

⁴⁾ Raganda, Raginda toraj = stimulus dans, kakor Koleda, tempus dans, iz Kalinda, jagoda za izvorno jaganda, Beeren gebend, primeri jagle, Breikörner. Pis.

Kdor si upa po enakih pravilih s porabo mestne povesti o imenih Herna in Raganda iz keltiščine ime postaje razlagati, naj poskusi.

Domača povestica.

Boj pri sv. Miklavžu na Doberni na Koroškem.

Resnična zgodba.

Bilo je ob času, ko je cesar Jožef II. ukazal, naj se podružnice opustijo, da se bojo nove večje fare lože ustanovile. Škofje so se poganjali, da bi svitli car ta ukaz preklical, posebno so si prizadevali za to tadanji knezoškof lavantinski Firman, kateri so za tega del na Dunaj potovali. Al rajni cerkovski tehant žlahni Jakomini so v tem z vso gorečnostjo zvestega državljana na podružnice svoje tehantije segli in v Vojniku cerkvam sv. Marjete, sv. Miklavža, sv. Tomaža, Matere Božje, pri Novi cerkvi sv. Katarine itd. cerkveni blagoslov vzeli. Prišla je versta tudi na sv. Miklavža na Doberni. Doberniški fajmošter pa so se z vso močjo temu zoperstavili, rekši, da naj se cerkveno poterjenje cesarskega ukaza počaka. Tehant Jakomini, katerim se je to za malo zdelo, si naročijo kompanijo vojakov iz Celja, da gotovši dosežejo svoj namen, ako bi se kdo priderznel s silo se zoperstaviti.

Doberniški fajmoštar zvedši vse te silne priprave gospoda tehanta, in tudi dan, kader ima njih armada priti, prepovejo vsem možem svoje fare, da se tisti dan nobeden ne sme prikazati, ženskam pa naročijo z orožjem kakoršnim bodi prav obilno k sv. Miklavžu priti.

Napovedani dan ob šestih zjutraj že vse mergoli strašno oboroženih žensk — mežnarca z gnojnimi vilami jih napeljuje. Trumo večidel starih bab postavi za stražo k stranskim vratam na levo stran; trumo mladih deklet, kjer večja nevarnost preti, postavi za stražo pri vratih zakristijskih; sama napeljuje centrum ali sredino vojske, obstoječo iz mladih žen pri velikih vratih, kjer je največja nevarnost. Fajmošter pričakujejo tehanta pri cerkvi sv. Miklavža. Hrup nastane. Tehant z armado se približujejo. Mežnarca leta sèm ter tje, naroča to, naroča uno; oberne toto rechts, uno links. Ta strašna armada osupne gospoda tehanta; ne vejo kaj storiti, vendar — korajža velja. Gospod tehant terjajo cerkvene ključke od fajmoštra. „Mežnar jih ima“ — je kratek odgovor fajmoštrov — „tukaj je mežnarca“ — pokazaje na vojskovodja.

„Ključke dajte, ali se bojo vrata razbile“ — zagromijo tehant. Še hujsi hrup nastane kakor da bi Francoz se bližal. „Kdor se podstopi cerkvi žegne vzeti, ga bomo me zapodle, da bo pomnil, kdaj je bil tukaj“ — kričijo ženske, in mahajo s svojim orožjem: z vilami, motkami, serpi, kosami, veselci, loparji po zraku sèm ter tje, da bi pokazale, kako junaško serce jim v persih bije, in da hočejo v djanji pokazati, da so mož beseda. Vojaški poveljnik jih čudno gleda, pa ko vidi, da neka baba iz bližnje kuhnje vedrico nese in s kuhlo po izgledu vojakov po vedrici ropotati začne, ga smeh posili, oberne se k tehantu ter reče: „S tako armado se pečati bi bila sramota vojakom, — rechts um, marš!“ Sovražnik beži, žene so premagale. Tehant se podajo h kapelici sv. Martina in tu opravijo cerkvene obrede, kateri so pri cerkvenem odblagoslovljenji navadni. Potem se vernejo domú. Komaj s hriba grejo, ko pri sv. Miklavžu k maši pozvoni. Gospod fajmošter so maševali v zahvalo, da so tako srečno cerkvico rešili.

Joško Iskrač.

Kratkočasnica.

Redka bolezen.

V nekem mestu na Nizozemskem so sedeli zbrani posvetovavci vkupaj. Kar stopi prederzen berač v sobo in začne s ponižnimi besedami in kislim obrazom okoli gospodov

beračiti, lagaje se, da ima neko ostudno notranjo bolezen, ktero povedati ga je sram. Gospodje se ga usmiliijo in mu še več darujejo, kakor je bila sploh njih navada. Ko se pa berač za prejete darove ponižno zahvali in odide, pride nekemu gospodu na misel, svojega služabnika za beračom poslati ter ga vprašati, kakošno ostudno bolezen vendar ima? Berač se ne obotavlja dolgo ter pravi: „Pojdi in povej gospodom, da moja bolezen je res ostudna in kužna, da nobena tako, imenuje se — lenoba.“ J. F. Št.

Dopisi.

Iz Tersta 1. dec. J. V. — Kakor se je pretečeno leto kazalo, smo mislili, da bojo slovenski dijaki ob šolskih praznikih na več krajih slovenskih igrokazov na ogled spravili, pa „Novice“ so nam le iz enega kraja veselo novico prinesle, da se je na Laškem (Tüffer) kaj takega godilo. Igrale ste se namreč kaj mično spisane vesele igri: „Starost slabost“ in „Pravi Slovenec“, ktere nam je venec gledišnih iger v svojem drugem spehljaji prinesel. Kako milo je bilo gledati in poslušati razpravljanje teh iger, je že nek drugi dopisnik mesca septembra v „Novicah“ povedal. Tudi „Drevarja“ bi bili radi na gledišni oder spravili, pa ni bilo toliko možkih lic dobiti. — Kdor ve, kako težko je sposobnih oseb zbrati, ki bi pripravni bili kako igrokazje razpravljati, se gotovo ne bo čudil, da so se drugod mnogim dijakom želje v tej zadevi čisto zvedenile. Najnavadnije overe takega počenjanja so: manjkanje slovenskih igrokazov, manjkanje oseb za ženske lica (Rolle), in tujstvo dijakov v lastni domovini. Tudi na Laškem bi se gotovo ne bilo slovenski igralo, ako bi ne bil gosp. J. D. želje nekterih dijakov blagodušno pristregel in po svojih prijateljih jim v imenovani zadevi pomagal. Ker smo si svesti, da želje za slovenskim igrokazjem v slovenskih mladenčih nikakor potihnile niso, ampak da čedalje višje kipijo, jim kratko hočem pot načertati, ktere se jim bo deržati, ako bodo v prihodnjih šolskih praznikih hotli svoj namen doseči. Že med letom si naj oskerbijo igrokazov, ktere bi igrati želeli. Če je mogoče, si naj vsak igravec celi igrokaz oskerbi, ker se po njem vsaki svojega dela veliko laglje nauči, kakor tedaj, ako je iz igrokaza posebej za-nj posneto. Potem si naj v manjših mestih ali terjih, kjer njih prebivavci že kako igrališče imajo, prijateljev slovenščine poiščejo, in po njih si naj igravk naprosijo. Ako se je kje tak prijatelj našel, se bo vse drugo, bi rekel, samo po sebi podalo. Ako bi si dijaki na več krajih takih prijateljev poiskali, jim bo toliko ugodnije, ker bojo lahko po takem ravno tisti igrokaz danes tukaj, jutri tam igrali, kar se drugače ne dá storiti, ker gledišne dobrovoljke ne grejo igrat iz svojega kraja. — Pa kakor smo gori rekli, ob šolskem letu je vsega tega treba oskerbeti; ob šolskih praznikih, kadar so dijaki razkropljeni, se ne dá nič več opraviti. Na Laškem so dijaki v korist ranjenih vojšakov igrali; kako lepa priložnost za slovenske mladenčce s takimi igrami slovenski književnosti krepko na noge pomagati, ako bi nabrana gledišnina se za njo obračala! Ako bi si dijaki v kakem kraju bili zagotovili, kar je za igrokazje razpravljati potreba, bi bilo dobro, da bi najmanj trikrat tam igrali. Pervikrat bi naj za revne tistega kraja igrali, drugikrat v korist slovenski književnosti, in tretjikrat za svoj potni strošek — se ve, da vselej druge igrokaze. S tem je iz večjega načertana pot, ktere se naj naši dijaki primejo, ako hočejo svojim igrokaznim željam na kraj priti; njih družbene razmere, zveze in znanje v tem ali unem kraju slovenske domovine jim morajo dalje in bolj natanko kazati kaj in kako.

Iz Tersta. * Nasim ubogim Istrijancom žuga huda nadloga lakote. Da je res taka, se prepričate lahko sami iz sledečega oklica, ki ga je c. kr. teržaško deželno poglavarstvo te dni razglasilo dobrotnikom v Terstu in teržaškega primorja, in se tako-le glasi: „Čedalje huja tertna